

SPIJK – ANDREASKERK

Het dorp Spijk is ontstaan op de meest noordelijk gelegen oude kwelderrug die zich uitstrekt langs de zuidzijde van de Fivelboezem. Spijk behoort daarmee tot de groep van oudste nederzettingen in het Noord-Groninger zeekleigebied. Spijk is gelegen op een radiale wierde en maakte vroeger deel uit van (de) Vierburen, het gebied van de dorpen Godlinze, Losdorp, Bierum en Spijk. De wit gepleisterde kerk heeft rondom een ringvijver, de oorspronkelijk gemeenschappelijke dobbe en is omzoomd door bomen. Zo is het net een heel klein schiereilandje midden in het dorp.

Uit een kerkzegel van 1534 blijkt dat de kerk is gewijd aan de apostel Andreas. De huidige kerk werd in 1676 gebouwd nadat enige jaren eerder de oorspronkelijke kerk, gelijk met enkele huizen in vlammen was opgegaan. Alleen de muren bleven grotendeels behouden.

De restauratie van eind jaren '60 in de vorige eeuw bracht enig licht in de geschiedenis van het gebouw. Aan de noordwestelijke zijde werden vensters en spaarvelden in laatromaanse stijl vrij gelegd (en in het zicht gelaten), hetgeen een ontstaansdatum in de vroege 13^e eeuw doet vermoeden. Het was toen een recht gesloten zaalkerk. In de 17^e eeuw brandde de kerk af, waarbij alleen de lange wanden en de westmuur gespaard bleven. Bij de herbouw in 1676 kreeg het tot dan toe recht gesloten koor een driezijdige sluiting. Voor een protestantse kerk, waar men geen altaar nodig heeft, een merkwaardige oplossing. Voor een protestantse eredienst is de, qua maatvoering disproportionele uitbreiding van 1848 aan de noordzijde veel logischer: hierdoor ontstaat een T-vormige plattegrond. In deze periode werd de kerk ook wit gepleisterd. De grote spitsboogramen zijn vermoedelijk in dezelfde tijd aangebracht. De oude toren die door de brand van ca. 1674 moet zijn verdwenen, werd in 1711 vervangen door een dakruiter. In 1902 besloot men tot de bouw van een westtoren met een spits naar voorbeeld van de toren van Uithuizermeeden. De onderbouw van deze toren is van baksteen, de spits van hout. De vierkante onderbouw is deels inpandig en valt op door de contrasterende hoekvertanding van gestucte blokken. In het bovenste deel van de onderbouw is een torenuurwerk met wijzerplaten in de vorm van een aedicula. De tweede geleding heeft het koepeldak van de eerste geleding als basis. Bovenop staat een windwijzer in de vorm van een leeuw, het teken van het geslacht Ubbena.

In de jaren 1969-'70 werd de kerk onder leiding van de architect P.L. de Vrieze grondig gerestaureerd. De oude balkenzoldering met balken op eenvoudige consoles (die in 1676 de ingestorte gewelven verving) werd tevoorschijn gehaald en kreeg zijn oorspronkelijke blauwgroene kleur terug. Het houten tongewelf van het nieuwe deel, deels rustend op houten trek balken, bleef gehandhaafd. Verder kwamen bij deze restauratie vondsten tevoorschijn, die aan kunnen geven hoe de kerk er in de middeleeuwen heeft uitgezien. Uit het metselwerk van de lengtemuren bleek dat de kerk drie gewelven bezat, nog te zien aan de afgekapte stenen in de zijmuren in de vorm van een halfronde muraalboog. Onder het hoogste punt van elk gewelf zat in de muren van het schip een klein smal rondboograampje, aan de buitenkant geflankeerd door twee blinde nissen. Aan de noordzijde bij de toren kon dit, samen met een poort, weer in de oorspronkelijke staat teruggebracht worden. De (vrouwen)poort aan de noordzijde kende een pendant voor de mannen aan de zuidzijde. Verder werden er rondbogen en interessante nissen in de muren ontdekt; die in de noordwand zou als piscina zijn gebruikt. Aan de westzijde van de noordwand kwam naast de dichtgemaakte ingang een fries van rondboognissen tevoorschijn. Zo'n inwendige geleding in twee zones komt in Oost-Groningen vaker voor, o.a. te Bierum en te Krewerd.

Bij archeologisch onderzoek, uitgevoerd tijdens de restauratie, werden funderingen van een hoofdaltaar in het koor blootgelegd, en een fundering in het midden van de westzijde: dit zijn de restanten van een doopvontsokkel. Verder kwamen een viertal fragmenten van het altaarblad tevoorschijn. Ze vonden als

stille getuigen van de Beeldenstorm weer een plaats in de kerk. Het galerijtje met de geschilderde zuilen in (amateuristisch) trompe-l'oeil in het 'nije end' (de aanbouw aan de noordkant) stamt uit de 17^e eeuw en was eerst tegen de westwand geplaatst. Het orgel stond toen in de koorsluiting. De preekstoel werd in 1902 deels met onderdelen uit de 17^e eeuw vervaardigd en in 1936 herbouwd. Op een van de panelen zien we de afbeelding van een pelikaan die haar jongen voedt met haar eigen bloed. Het orgel werd in 1884 geleverd door de firma L. van Dam en Zonen te Leeuwarden. Het heeft twee klavieren met onder 12, boven 8 registers en een aangehangen pedaal. Het orgel stond oorspronkelijk op een orgelgalerij in het koor. Sinds de restauratie van de kerk in 1970 staat het aan de westkant.

In de kerk hangen een nog een paar rouwborden; een van Reynt Alberda en een van Willem en Reynt Ubbena (replica). En in de vloer zijn nog enkele fraaie grafstenen van de familie Ubbena te bewonderen.